

Gálfi Emőke

Péchi Simon kancellár viselt dolgairól (1614–1621)

Bethlen Gábor fejedelem kancellárjáról bőséges szakirodalom áll a történetkutatók és a laikus érdeklődők rendelkezésére,¹ s a személye iránti érdeklődést csupán a bukása előtti évekből származó, mindmáig ismeretlen források érdekes részletei keltették fel e sorok írójában. Péchi Simon alakját nem a történettudomány, hanem a szépirodalom fedezte fel először és mutatta be a modern nagyközönségnek, Kemény Zsigmond *A rajongók* című regénye által.² Nem érdektelen ugyanakkor, hogy a regény az idők során nem csupán az irodalomtörténészek és -kritikusok elemzéseinek tollán kelt tudományos életre,³ hanem a történetkutatók szemléletét is befolyásolta éppen azáltal,⁴ hogy utóbbiak munkáinál korábban jelent meg. Főként ennek tulajdonítható, hogy Péchi alakja a szépirodalomban és a történeti szakirodalomban is alapvetően pozitív. Mindkét szakterület (irodalom, történelem) esetében azonban elsődlegesen Kemény János egykori fejedelem *Önéletírásának* hatásával kell számolnunk,⁵ amelyből bőségesen merítettek, s melyre magunk is sok tekintetben támaszkodtunk. Jóllehet Péchi Simon kortársának tekinthető, s Bethlen Gábor közvetlen környezetében Kemény János első kézből értesült az események folyásáról, ezért megbízhatóságához látszólag nem férhet

Gálfi Emőke (1972), PhD, tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, galfie72@yahoo.com

¹A teljesség igénye nélkül, csupán a legfontosabb munkákat felsorakoztatva: Kövály László: Péchy Simon, kancellár (1598–1640). *Keresztény Magvető* 6. évf. 1871/1. (a továbbiakban Kövály: *Péchy Simon*) 34–48; Kohn Sámuel: *A szombatosok. Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk. Különös tekintettel Péchi Simon főkancellár életére és munkáira.* (a továbbiakban Kohn: *A szombatosok*) Bp. 1889; Dán Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon* (Humanizmus és Reformáció 13). Bp. 1987. (a továbbiakban Dán: *Az erdélyi szombatosok*); Koncz József: Péchy Simon három vejének reversalisa. *Keresztény Magvető* 18. évf. 1883. 42–43; Uő: *Péchy Simon bözödi birtokos és Bözöd patronusa.* Uo. 41–42; Uő: *Egy kis helyreigazítás és felvilágosítás Péchy Simon halála idejét és Péchy Erzsébet első férjét illetőleg.* Uo. 44–99; Uő: *Péchy Simon levelei a gróf Teleki család levéltárában.* Uo. 169–309; Uő: *A Péchy Simonért kezességet vállalók reversalisa.* Uo. 309–388; *Péchi Simon levelei.* Sajtó alá rend. Koncz József. *Keresztény Magvető* 15. évf. 1880/6. 390–391; Szabó András Péter: A dési per történeti háttere. *Egyháztörténeti Szemle* 4. évf. 2003/2. 29–56.

²Kemény Zsigmond: *A rajongók.* Pest 1858–1859. Magunk a következő kiadást használtuk Kemény Zsigmond: *A rajongók.* Buk. 1980. (a továbbiakban: Kemény Zs.: *A rajongók*)

³Hasonlóképpen a teljesség igénye nélkül: Szegegy Maszák Mihály: Az újraolvasás kényszere (A rajongók). 72–93. In: Uő: *Irodalmi kánonok.* Debrecen 1998.; Balázs Mihály: Forráskezelés és esztétikum. (Megjegyzések Kemény Zsigmond *A rajongók* című regényéről). *Irodalomtörténeti Közlemények* 114. évf. 2010/4. (a továbbiakban Balázs: *Forráskezelés és esztétikum*) 315–345; Takáts József: Kemény Zsigmond és a rajongás politikai fogalma. *Holmi* 24. évf. 2012/10. 1212–1218.

⁴Kövály: *Péchy Simon* 34.

⁵Kemény János önéletírása. In: *Kemény János és Bethlen Miklós művei.* Szerk., a jegyzeteket készítette V. Windisch Éva. Bp. 1980. (a továbbiakban Kemény: *Önéletírás*)

kétség, értékéből mégis levon, hogy Péchi bukása után, 1623-ban került a fejedelmi udvarba,⁶ ily módon a győztes fél szemszögéből szemléli és írja le a történeteket.

A fentiekben vázlatosan hivatkozott bőséges szakirodalom megléte ugyanakkor veszélyeket is rejteget. Az új források előbukkanása és értelmezése során a legnagyobb buktatót a viszonylag hosszú idő során keletkezett munkákban megbúvó hibák azonosítása, azok továbbgörgetése és fellelése jelentette, amelyek Péchi személye, vagyona, politikai és tudományos pályája leírása folyamán keletkeztek, és egymásra rakódott rétegekként fedik el a valós történelmi alakot. Csupán egyetlen példával szeretnénk illusztrálni a mondottakat: úgy tűnik, Péchi Simonnak volt egy Anna nevű nővére vagy húga, aki Kőváry Lászlónál, még bizonyára helyesen, Sárdi Simén János feleségeként szerepel.⁷ Dán Róbert egyébként mindmáig legalaposabb, összefoglaló művében viszont már egy gyulafehérvári szombatos polgárasszonyként lép elénk, akinek a férje, Sartorius-Szabó István/Szabó-Sartorius István a gyulafehérvári városi előljárók közé tartozott.⁸ Dán szerint ő lett volna az a személy, aki 1599-ben, Vitéz Mihály bevonulásakor a város kapujában fogadta a diadalmas vajdát, s később is fontos szerepet játszott volna *sógora*, Péchi Simon karrierjének elindításában.⁹

A valósághoz hozzátartozik, hogy ilyen nevű személy ténylegesen létezett, és 1603-ban „Bethlen Gábor segítségére volt a város elfoglalása körüli tervek kidolgozásában”¹⁰ – e ponton Dán Róbert forrása bizonyára a megbízható Szamosközy István volt.¹¹ Az viszont igen csak kétséges, hogy Szabó-Sartorius István 1599-ben a város kapujában fogadta volna Mihály vajdát, bár akkor is a város vezetőrétegéhez tartozott, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy Szamosközy szavahihető leírása szerint – vélhetőleg mint az esemény szemtanúja – a bevonuláskor a vajdát nem fogadta senki, az utcák puszták voltak, a lakók pedig házaikba húzódtak félelmükben.¹² Súlyosabb hiba azonban a majdani kancellár és Péchi/Pécsi Anna közötti rokoni kötelék evidenciaként történő leírása, ugyanis az asszonynak, bár ténylegesen Szabó-Sartorius István feleségeként szerepel forrásainkban, a majdani kancellárhoz nem volt semmi köze, a legkevésbé sem volt a nővére, s nevük azonossága csupán abból fakadhatott, hogy mindketten Pécs városából származó polgárok vagy azok leszármazottjai voltak. Péchi Anna alakja azonban ennek ellenére sem érdektelen, hiszen tudjuk róla, hogy egy kolozsvári ötvös leánya volt, aki ötször ment férjhez, férjei közül a gyulafehérvári előljáró, Szabó-Sartorius vagy Betlen Szabó István a negyedik volt, öelötte a művelődéstörténetünkben jól ismert, egyetemet járt Laskai Csókás Péter gyulafehérvári református lelkésznek volt a felesége.¹³ Ebből következően az asszony nem lehetett a szombatos tanítások követője 1586-ban, és valószínűleg később sem vált azzá, mert tudvalevő, hogy bizonyára Laskai Csókás halála (1587) után Benő Mihály nevű fia katolizált, és Báthory András bíboros, későbbi

⁶ Uo. 44.

⁷ Kőváry: *Péchy Simon* 48.

⁸ Dán: *Az erdélyi szombatosok* 95, 100, 101, 121.

⁹ Uo. 95

¹⁰ Uo. 121.

¹¹ Vö. Szamosközy István: *Erdély története* 1598–1599, 1603. 1977. Ford. Borzsák István. Vál., a bevezetést és a jegyzeteket írta: Sinkovics István. (a továbbiakban Szamosközy: *Erdély története*) 293–294.

¹² „Hiányzott az ország lakosságának szerencsekívánása, hiányzott a nép örvendő zúgása, a vidám ünnepi kiáltozás, üdvözlés. Senki sem lengette karját, senki sem adott kegyes imával hálát az égi hatalmaknak. Nem futott össze a nép, mindenki otthonának falai közé rejtőzött, vagy csak a kapuk és ablakok rácsain keresztül nézte a barbár elhaladását. Gyászos csend borult az egész városra.” Szamosközy: *Erdély története* 260.

¹³ Gálfi Emőke: *Gyulafehérvár és uradalma a 16. század második felében*. Kvár 2021. (Erdélyi Tudományos Füzetek 295.) (a továbbiakban Gálfi: *Gyulafehérvár és uradalma*) 57–58.

fejedelem belső körének tagjaként követte őt Lengyelországba is. A bíboros Benő Mihály javára szóló adománylevelét pedig éppen mostohaapja, Szabó-Sartorius István íratta át a kolozsmonostori konvent levélkeresőivel 1600-ban, annak jeleként, hogy a fiú vélhetőleg akkor is életben és a neki adományozott javak birtokában volt.¹⁴ Így tehát Szabó-Sartorius István sem szombatos, sem Péchi Simon karrierjének elindítója, még kevésbé annak sógora sem lehetett.

S hogy a hibás adatok görgetésére is példát hozunk, csupán Pozsony Ferenc egyébként kiváló munkáját említjük meg, melyben csaknem szó szerint feltaláljuk Dán Róbert adatát¹⁵ Péchi Annáról s Szabó-Sartorius István és Mihály vajda kapcsolatáról Simén Domokos¹⁶ közvetítésében.¹⁷

Mielőtt rátérnénk a Péchi Simonra vonatkozó újonnan felbukkant adatok ismertetésére, szükségesnek látszik összefoglalni Bethlen Gábor kancellárjának tevékenységét 1621 nyarán bekövetkezett bukásáig. A rendelkezésünkre álló forrásokból és a történeti munkákból kihámozható, hogy Péchi valószínűleg a török előretörés következtében Pécs városából menekült, Erdélyben megtelepedett személy volt.¹⁸ Polgári származására legkorábbi forrásunk Kemény János, aki szerint „ez, mivel csak egy szőcslegény paraszt emberségből ment volt nagyra”. Másutt ugyan csak az ő szavai igazítanak el: „...az ki is Pécsen egy szőcs fia volt. Deáksága után igen nagyra ment ember vala”.¹⁹ Ifjúkorában kerülhetett Erdélybe, ahol előbb szenterzsébeti iskolamester, majd az ott birtokos, szombatos tanokat valló Eösi András fiainak tanítója és birtokainak tisztartója volt. Eösi András fiainak halála után a fiává fogadta, és előbb a fejedelmi udvarba, majd külföldi tanulmányútra küldte. Tanulmányunk szempontjából nem lényeges, hogy peregrinációját fogadott apja, avagy a Kovacsóczy-kör támogatta-e, csupán annak egyáltalán nem szokványos voltára hívjuk fel a figyelmet. Ugyanis Péchi leányági utóda, Orbán Elek (aki ugyanakkor a Székelyföld monográfusának, Orbán Balázsnak a felmenője is volt)²⁰ még rendelkezett az egykori kancellár peregrinációs naplójával, amelynek értelmében nem nyugaton, hanem keleten kezdte el tanulmányait, és hosszabb időt töltött Bukarestben (Havasalföld), majd ennél is huzamosabb ideig tartózkodott Konstantinápolyban, ahol a zsidó nyelv és vallásos irodalom tanulmányozásával foglalatzkodott. Ezután Karthágo (Észak-Afrika), Nápoly és Róma (Itália) következett, majd Spanyolország, Portugália és Franciaország egyetemének látogatása után tért vissza 1594 környékén Erdélybe. Útonalából, de egész diplomáciai tevékenységéből is következően nagy nyelvtelenség volt, a családi hagyomány szerint tizenkét idegen nyelvet beszélt.²¹

Peregrinációja és Eösi András halála után tudásával az ország fejedelmeit szolgálta. Előbb Báthory Zsigmond, majd Bocskai István nagyobb kancelláriájának a titkára volt 1601–1602,

¹⁴ Uo. 59.

¹⁵ Dán: *Az erdélyi szombatosok* 95.

¹⁶ Nem azonos az 1836–1878 között élt Simén Domokossal.

¹⁷ Pozsony Ferenc: *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok*. Kvár 2009. 145; Simén Domokos: Református-unitárius együttélés a Székelyföldön a XVI–XVII. század fordulóján és ma. In: *Ökumenikus tanulmányok. Vallási Néprajz* 8. Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója. Szerk. Küllös Imola. Debrecen 1996. 217–249.

¹⁸ Kőváry: *Péchy Simon* 35; Kohn: *A szombatosok*. 158–159; Dán: *Az erdélyi szombatosok* 119–120.

¹⁹ Kemény: *Önéletírás* 11, 255.

²⁰ Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. VIII. kötet. Pest 1861. 233–235.

²¹ Kőváry: *Péchy Simon* 35–36; Kohn: *A szombatosok* 160–163; Dán: *Az erdélyi szombatosok* 121–125.

Nyelvteltségének korai bizonyosságát adta 1605-ben, amikor Lala Mehmed és Bocskai István rákosmezei találkozásán a tolmácsi tisztet betöltő Deák Mehmed kethüda interpretálását ellenőrizte. Papp Sándor: *Török szövetség – Habsburg kiegészés. A Bocskai-felkelés történetéhez*. Bp. 2014. 227.

illetőleg 1605–1606 között.²² Báthory Gábor uralkodása alatt, úgy tűnik, nem tartozott a fejedelem belső környezetéhez, azokból az évekből csupán a sófalvi sókamara prefektusi tisztségéről tudunk.²³ Bethlen Gábor trónra kerülése azonban – bizonyára a tizenöt éves háború viszonyosságai közepette egybekovácsolódott és megerősödött, kettejük között létrejött szoros köteléknek köszönhetően – az Erdélyi Fejedelemség kancellári tisztségét hozta el számára, ugyanakkor a fejedelem diplomatája és tanácsura is volt egy személyben bukásáig, 1621-ig.²⁴

Bukásának okait a kortársak és a történetkutatók is csupán találgatták. Kemény János nyomán három fő okot soroltak fel: a fehérhegyi csatából (1620)²⁵ történő távolmaradása, 40 000 tallér értékű ajándék elfogadása II. Ferdinánd császártól és Hainburg sikertelen ostroma (1621).²⁶ Az itt felsorolt okoknak látszólag ellentmond, hogy hirtelen jött letartóztatásáig minden jel szerint teljes mértékben bírta a fejedelem bizalmát és támogatását. Hogy Bethlen milyen nagyra tartotta tehetségét, mutatja megjegyzése, amely szerint kancellárjának hainburgi tárgyalásai (1621 eleje) során még felesége halálát is eltitkolta előle, hogy e tény az értekezlet menetét ne befolyásolja.²⁷ Vitán felül áll az is, hogy az ország második embere volt.²⁸ Erre – a fejedelemség vezetésében betöltött funkcióin kívül – mindenekelőtt Bethlen István helytartóvá való kinevezésének (1620) okmánya utal.²⁹ Az utasítás értelmében a fejedelem öccsét Péchi Simon iktatta be hivatalába,³⁰ amely igazolja, hogy a kancellár a fejedelem után ténylegesen a legnagyobb hatalom birtokosa volt. A lóhalálában utána indított Kamuthy Balázs kiküldése pedig, aki 1621. május 23-án útban hazafelé Váradon érte utol és tartóztatta le Péchit,³¹ azt bizonyítja, hogy a fejedelem olyan dokumentumok birtokába került, amelyeknek ismeretében egyetlen percig sem akarta kancellárját a már előbb leírt hatalom birtokosának tudni.³²

²² *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1600–1613*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Gálfi Emőke. Kvár 2016. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 2.) 11, 83; Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Bp. 1980. 185. (a továbbiakban Trócsányi: *Központi kormányzat*); Dán: *Az erdélyi szombatosok* 126–133.

²³ Trócsányi: *Központi kormányzat* 33; Dán: *Az erdélyi szombatosok* 140.

²⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 33, 182; Dán: *Az erdélyi szombatosok* 142, 171.

²⁵ A csatáról és következményeiről újabban lásd Pálffy Géza: Fordulópont vagy katalizátor? Az 1620. évi fehérhegyi csata és Magyarország. In: *Ünnepi kötet Papp Klára 70. születésnapjára*. Szerk. Jeney-Tóth Annamária–Tóth Orsolya–Bárányi Átila. Debrecen 2022. (a továbbiakban: *Ünnepi kötet*) 303–320.

²⁶ Kemény: *Önéletírás* 15, 256; Kövári: *Péchy Simon* 42–43; Kohn: *A szombatosok* 177. Erdélynek és Bethlen Gábornak a harmincéves háborúban betöltött szerepéről újabban lásd Kármán Gábor: Előremenekülés: a harmincéves háború mint megoldás az Erdélyi Fejedelemség hatalmi válságára. *Korunk* 33. évf. 2022/8. 45–57.

²⁷ Kohn: *A szombatosok* 174; Szeffű Gyula: *Bethlen Gábor. Történelmi tanulmány*. Hn. 1983. 170–171.

²⁸ „Bethlen Gábornak fő cancellarius, egyébiránt csaknem factotumja.” Kemény: *Önéletírás* 15.

²⁹ Oborni Teréz: Bethlen Gábor utasítása helytartójának, Bethlen Istvának (1620). 108–113. In: Uő: *Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben*. Bp. 2011.

³⁰ „Bethlen István (...) az főhelytartóságnak tisztiben ez következő Judica vasárnapra az országnak promulgált gyűlésében az tekintetes, nagyságos Péchy Simon belső tanácsosunk, cancellár és arra való comissariusunk által beállattatván országnak javára.” Uo. 109.

³¹ A letartóztatás módját és időpontját igen pontosan göngyölyöztette fel Dán Róbert. Dán: *Az erdélyi szombatosok* 171–174.

³² A fejedelem hirtelen fellobbanására és az annak következtében hozott döntésre bizonyoság Kornis Ferencnek (Péchi sógorának) egy elejtett mondata, amelyet kevéssel Péchi bukása után, 1621. augusztus 6-án írt feleségének, Bornemisza Juditnak arról, hogy Péchi héjasfalvi birtokát a fejedelem bortöltőjének, Nemes Tamásnak adományozta: „... mert akkor Kassán még nagy haragjában conferálta volt el”. Vass Miklós: Adatok Péchy Simon életéhez. *Történelmi Tár* 8. évf. 1907. 502.

Az általunk a továbbiak során bemutatandó, a korszakra vonatkozó, főként az erdélyi káptalan jegyzőkönyveiből és a királyi könyvekből származó adatsorok nem csupán Péchi Simon birtokszerzéseit világítják meg, hanem jól tükrözik az imént leírt hatalmi helyzetet is. Ezek az oklevelek azért is becses források, mert Péchi Simon viselt dolgait nem utólag (és főként bukása után), kortársai vagy a történetírók szemén keresztül, hanem közvetlenül, pályájának delelőjén rögzítik. Minthogy főként birtokügyletekre vonatkozó forrásokra fogunk hivatkozni, talán nem érdektelen felsorolni a teljesség igénye nélkül Péchi főbb szerzeményeit, amennyire a szerteágazó szakirodalom és forrásaink ezt lehetővé teszik.

Elsősorban ismét Kemény János adataiból kell kiindulnunk: „Ez bírja vala Radnótot, Bándot, Szentpétert, Szentmártont, Szenterzsébetet, Balásfalvát és többeket is”.³³ Ezeket a megbízható, ám igencsak szűkszavú információkat időrendben követi *A rajongók* írójának többször is előforduló, kerek számú, mindeddig bizonyítatlan adata, hogy Péchi hetven falu birtokosa lett volna.³⁴ E két forrás között tátongó hiátust kell megkísérelnie a történetkutatónak kitölteni megbízható adatokkal.

Mindenekelőtt az Eösi-örökségből származó birtokokkal kell számolni, minthogy ez képezte a későbbi szerzemények alapját. Ezek a következők voltak: Andrásfalva és Oláhhidegkút egészbirtokok, továbbá újlaki, sárdi, pipei, oláhzsákodi részbirtokok Küküllő vármegyében, magyarhidegkúti, magyarzsákodi, nagysolymosi, böződi, alsó-boldogasszonyfalvi és szenterzsébeti részbirtokok az utóbbiban található udvarházzal Udvarhelyszéken, továbbá lapádi részbirtok Fehér vármegyében.³⁵ Ezután inscribálta neki Rákóczi Zsigmond fejedelem a Kemény János által is említett (Uzdi)szentpéter egészbirtokot az ottani nemesi udvarházzal együtt és az általa nem említett berkenyesi, szentgyörgyi, dombi és tuzsoni részjóságokat (Kolozs vármegye), továbbá egy Pagocsa (Torda vármegye) birtokbeli részt 4000 forintért.³⁶ A későbbiekben ugyancsak Torda vármegyében rendelkezett Adorjánban és Gerebenesen is jóságokkal.³⁷

A fejedelmi donációk sora értelemszerűen kancellársága első évében kezdődik, ekkor kapta Sorostély (Fehér vármegye) egészbirtokát, amely előtt Tarnóczy Sebestyén jóságát képezte.³⁸ Majd ezt követte az adataink szerint első igazán jelentős adomány, a Kemény János felsorolásában is szereplő Balászfalva,³⁹ amelynek esetében számolnunk kell azok

³³ Kemény: *Önéletírás* 409.

³⁴ Kemény Zs.: *A rajongók* 164, 179, 265, 422. Legutóbbi helyen már hetvenegy falut említ, bizonyosságául annak, hogy az általa leírt szám csak hozzávetőlegesen adja meg Péchi birtokainak számát.

³⁵ Kővári: *Péchy Simon* 37–39.

³⁶ 1607. április 12. *Erdélyi királyi könyvek*. DVD. Szerk. Gyulai Éva. Bp. 2005. (a továbbiakban ErdKirKv Dvd) VII. 19; Kővárinál tévesen 400 forint. Kővári: *Péchy Simon* 40; Dáné Veronka: „*Mennyi jobbágya és mennyi portiója*”. *Torda vármegye birtokos társadalma a 17. század első felében*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 286.). EME, Kvár 2016. (a továbbiakban Dáné: „*Mennyi jobbágya*”) 120.

³⁷ Dáné: „*Mennyi jobbágya*” 120.

³⁸ ErdKÁPjKv VIII. 2. 120, 152. sz; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL). Erdélyi Országos Kormányhatósági levéltárak, a Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára F 2. Protocolla (a továbbiakban F 2.) IV. 150; Jakó Klára: Vitéz László havasalföldi vajdai secretarius erdélyi családjáról, avagy adatok az Özvegy és leánya történeti hátteréhez. In: *Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére*. Szerk. Bogdándi Zsolt–Lupescu Makó Mária. EME, Kvár 2020. 177–178.

³⁹ Az oklevelekben előforduló itteni nemesi lakhely: „*curia nobilitaris lapidea*” megnevezésének átváltozása „*castellum Balászfalva*”-ra 1615 után, Péchi építkezéseinek mértékét mutatja. Kovács András: *Castelul din Blaj la sfârșitul secolului al XVII-lea. Ars Transilvaniae* I. évf. 1991. 110, 112–113.

tartozékaival is. Ily módon 1615. január 7-én kelt donációjában a fejedelem Péchinek adományozta Balázsfalvával együtt Csufud, Véza, Szászpatak egészbirtokokat és TÜR, Szépmező, Szpin, másként Bényebuna, Lodormány és Tótfalu (Küküllő vármegye), továbbá Mártonfelke (Fehér vármegye) birtokbeli részeket.⁴⁰ Ehhez kapcsolódóan egy másik adománylevel 1616. szeptember 12-én kelt, melynek értelmében a fejedelem engedélyezte Péchi Simonnak Balázsfalva határain belül, a Küküllő folyón gázló, avagy rév létesítését és híd építését, amelynek jövedelme kancellárját és mindkét nemű örököseit illesse.⁴¹ A balázsfalvi birtoktest kikerekítését célozta 1617. június 20-án a közelében fekvő birtokok és birtokrészek fejedelmi donációja, amelynek értelmében Péchi megkapta Petend egészbirtokát, továbbá a péterfalvi, pánádi, iklódi, szépmezői, bényei, szpini és szancsali Küküllő vármegyében fekvő részirtokokat, és az ecellői Fehér vármegyei birtokrészt.⁴²

Ezt csupán négy nappal megelőzően, 1617. június 16-án ugyancsak fejedelmi adomány útján került a birtokába a Kemény János által is a főbb birtokok közé sorolt radnóti várkastély és mezőváros, továbbá tartozékai: Dég (Küküllő vármegye), Dátos és Ikland egészbirtokok (Torda vármegye), Kisfalud (Küküllő vármegye), Lekence, Kapus, Ludas és Szentjakab⁴³ részirtokok (Torda vármegye). Ezek korábban ruszakai Kornis Boldizsár tulajdonát képezték, de utóbbinak a széki összeesküvésben való részvétele (1610) miatt visszaszálltak a kincstárra.⁴⁴ A birtokot 3000 forintért Péchinek vissza kellett váltani Kornis Boldizsár özvegyétől,⁴⁵ és 1620-ban az itt már építkezni szándékozó kancellár Kornis Boldizsár fivérével, Zsigmonddal is megegyezett, hogy az utóbbi minden itteni birtokjogáról lemond Péchi javára.⁴⁶ E nagy értékű adományok sorát kiegészíti a radnóti adománylevel után csupán egy nappal, 1617. június 17-én kelt Fehér vármegyében fekvő Drombár egészbirtokának donációja,⁴⁷ amely a fejedelmi székvároshoz való közelsége miatt volt meghatározó fontosságú. A birtok történetének érdekes párhuzama, hogy korábban Kovácsóczy Farkas kezén is megfordult.⁴⁸

Mint hogy az 1617 június végén kelt adományok igen közeli időpontokban keltek, itt hívnánk fel a figyelmet arra a szakirodalomban elterjedt nézetre, miszerint ezeket Péchi a második nagy-szombati egyezmény során tanúsított diplomáciai sikerei miatt nyerte volna el.⁴⁹ Mindazonáltal a

⁴⁰ ErdKirKv Dvd XI. 19. b–20.

1609-ben Balázsfalvának ugyanezeket a tartozékait sorolják fel Tótfalu nélkül, ekkor még Örvéndi Pál özvegye, Debreceni Katalin birtokában. Az özvegy 1615. május 8-án az adománynak ellentmondott. ErdKÁP Jkv VIII. 2. 250. sz.; MNL OL F 2. IV.190. és 193.

⁴¹ ErdKirKv Dvd XI. 183.

⁴² MNL OL F 2. V. 147.

⁴³ 1630-ban, amikor Péchi Simon eladta Kornis Zsigmondnak, már 13 birtok/birtokrész tartozott hozzá. Böződi György: Radnót múltjából. In: Uő: *Székely századok*. Csíkszereda 2002. 194.

⁴⁴ ErdKirKv Dvd XII. 1–2; Dáné: „*Mennyi jobbágya*” 120.

⁴⁵ Ekkora összegért hagyta ugyanis a kezén a fejedelem. ErdKirKv Dvd XII. 1.; Kovács András: *A radnóti várkastély*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 215.). EME, Kvár 1994. (a továbbiakban Kovács: *A radnóti várkastély*) 14; T. Orgona Angelika: *A göncruszkai Kornisok. Két generáció túlélési stratégiái az erdélyi elitben (1546k.–1648)*. Doktori disszertáció. 2007. (a továbbiakban T. Orgona: *A göncruszkai Kornisok*) 153.

⁴⁶ MNL OL F 2. III. 229–230; Kovács: *A radnóti várkastély* 14.

⁴⁷ Az oklevél szerint azelőtt medeséri Nagy Gergely gyalogpuskás hadnagyé volt, de magszakadás útján visszaszállt a kincstár birtokába. ErdKirKv Dvd XII. 2–2b.

⁴⁸ Gálfi Emőke: *Gyulafehérvár és uradalma 127–129*.

⁴⁹ A tévedés ugyancsak Dán Róbert nyomán terjedt el. Dán: *Az erdélyi szombatosok* 180; Kovács: *A radnóti várkastély* 14; T. Orgona: *A göncruszkai Kornisok* 153

donációk nem az egyezmény után, hanem közvetlenül *előtte* keltek,⁵⁰ így azok inkább a tárgyalásokban részt vevő kancellár tárgyalókedvét voltak hivatottak elősegíteni, és a nyugodt anyagi hátteret biztosítani. Nem kizárt, hogy a balázsfalvi birtoktest adományozása közvetlenül az első nagyszombati egyezmény előtt (melynek tárgyalásait ugyancsak Péchi vezette)⁵¹ hasonló célból született, bár az 1614-es tárgyalások jutalma is lehetett.⁵²

A fejedelmi donációk mellett szót kell ejtenünk a csere útján Péchi birtokába került, meglévő uradalmainak kikerekítése szempontjából ugyancsak lényeges jószágokról. 1616-ban a sógorasszonya, Kornis Katalin (Petki János néhai kancellár özvegye) által neki adományozott kükküllővári részbirtokot és nemesi udvarházat a tartozékaival, úgymint Alsóbajon, Fajsz, Tatárlaka, Karácsonyfalva, Majoshegye (Kükküllő vármegye) egészbirtokokkal együtt elcserélte a Bethlen István és felesége: Csáki Krisztina által birtokolt, egymással határos mezőmadarasi, sámsondi és feketei (Maros szék) részbirtokokra.⁵³ Ugyanabban a hónapban a családot a kancellár felesége, Kornis Judit révén illető solymosi birtokrészt, az ottani udvarházat, továbbá annak tartozékait: Csertés, Újfalu, Burjánfalva, Nyavajásfalva, Facset, Kecskedága, Toplica, Nagyg, valamint Bosfalva (Hunyad vármegye) egészbirtokokkal együtt a dévai várhoz való közelségük miatt elcserélte a fejedelemmel, akitől cserébe a kisszőlősi, fülelkelci, szénaverősi, (vámos)udvarhelyi, kóródi és (kóród)szentmártoni részbirtokokat és az utóbbiban található udvarházat (Kükküllő vármegye), továbbá a vajai és csókai/csókási (Maros szék) birtokrészeket kapta.⁵⁴ 1618 októberében az ugyancsak szombatosságáról ismert Borsos Tamással cserélt jószágokat, akivel diplomáciai kiküldetése során már működött együtt.⁵⁵ Péchi vélhetőleg ekkor kapta meg a mezőmadarasi, sámsondi és feketei jószágaihoz igen közel fekvő Bánd (Maros szék) nagy részét, cserében szentkirályi, kisleludi és náznánfalvai (Maros szék) birtokrészekért.⁵⁶ Ugyancsak csere útján szerzett 1619 előtt egy bándi birtokrészt, amelyet a maga során lakóhelyével, Szentersébettel határos bűni (Kükküllő vármegye) birtokrészre cserélt.⁵⁷

A kancellár birtokaival kapcsolatos jogügyletek közül kétségtelenül igen érdekesek azok, amelyek nem fejedelmi, hanem ügyfelei adományaira vonatkoznak. Nem pusztán azért, mert rávilágítanak Péchi személyes kapcsolatrendszerére, hanem azért is, mert gyakran leírják az okot, amiért az adomány született, és a módszert is, amelynek alkalmazásával a kancellár a birtokokhoz jutott. A hatalmas uradalmakra szert tevő Péchiről már a kortárs Kemény János is visszatetszéssel írta: „igen sok özvegyeknek, árváknak megnyomorításával, és sok nemes emberekével, és az nemesi szabadság ellen való ártalmas inventiókkal s tanácsadásokkal” jutott vagyonához s jószágaihoz.⁵⁸ Monográfusa, Dán Róbert is kitért arra, hogy nem válogatott módszereiben, bár véleménye szerint ez a korban nem volt egyedi, és Péchi „minden esetben vigyázott a törvényesség látszatának betartására”.⁵⁹ E kijelentésre a későbbiekben még érdemes lesz visszatérni.

⁵⁰ A második nagyszombati egyezmény tárgyalásai 1617. június 29-én kezdődtek. Oborni Teréz: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615). *Századok* 145. évf. 2011/4. (a továbbiakban Oborni: *A nagyszombati szerződés*) 911.

⁵¹ Az első nagyszombati egyezmény tárgyalásai 1615. március közepén kezdődtek. Uo. 902–903.

⁵² Dán: *Az erdélyi szombatosságok* 180. Oborni: *A nagyszombati szerződés* 895–899.

⁵³ 1616. május 19. MLN OL F 2. IV. 245–247.

⁵⁴ 1616. május 30. MLN OL F 2. V. 138–139.

⁵⁵ Oborni: *A nagyszombati szerződés* 903.

⁵⁶ 1618. október 3. MNL OL F 2. V. 191–193.

⁵⁷ 1619. január 7. MNL OL F 2. III. 84–86.

⁵⁸ Kemény: *Önéletírás* 16.

⁵⁹ Dán: *Az erdélyi szombatosságok* 179.

Ügyfelei adományai közül mindenképpen kiemelkedő a Haller fivérek: Zsigmond, István és György (utóbbi csak 1616-ban szerepel) két donációja. Az elsőre 1616. május 6-án került sor, és benne a fivérek előadták, hogy Péchi kieszközölte számukra a fejedelemtől Lóna (Doboka vármegye), Bethlen és Kodor (Belső-Szolnok vármegye) birtokjogát, továbbá, hogy a különféle rájuk vonatkozó oklevelek kancellárián történő kiállítás díja 1200 forintra rúg, melynek fejében a kancellárnak adják héjasfalvi (Fehér vármegye) részbirtokukat,⁶⁰ amely határos volt Péchi sárdi birtokával. 1617-ben pedig eceli (Medgyesszék) apjuktól örökölt nemesi telküket és udvarházukat adományozták neki, a gerébség tisztségével együtt.⁶¹ Az első adomány nem csupán a jószágok tekintetében fontos, hanem arra is rámutat, hogy Péchinek a birtokai jövedelmén kívül a hivatalának köszönhetően is jelentős bevételei voltak. Ennek fényében igazán potom árnak tűnik az a 60 forintnyi összeg, amelyért 1615-ben Gyulaféhevár külvárosában, a Tövis utcában vásárolt egy házat⁶² és négy szőlőt a város Kincses nevű szőlőhegyén, továbbá egy borbándi házhelyet.⁶³ Éppen ezért meglepő, hogy a jelek szerint a Tövis utcában álló házat Péchi még három év múlva sem fizette ki, sőt még az özvegy férjétől, medeséri Nagy Gergelytől maradt Drombár egészbirtokát is kieszközölte a fejedelemtől,⁶⁴ amelyet adományként meg is kapott.⁶⁵

Ugyanabban az évben (azaz 1615-ben) az udvari kékgyalogok főkapitánya, szepesi Nagy Gergely⁶⁶ egy tóhelyet adott a kancellárnak a sorostélyi birtokával határos Holdvilág területén, azonban azzal a kikötéssel, hogy Péchi a későbbiekben se nem követel, se nem foglal onnan több részt magának.⁶⁷ 1618 májusában Béla, másként Tordai István magyarlapádi (Fehér vármegye) birtokostól kapott a kancellár egy ottani népes és épületekkel jól ellátott jobbágytelket, de az adományozó feltételül szabta, hogy ennek fejében Péchi a továbbiakban nem fogja őt és leszármazottjait meglévő magyarlapádi birtokrészében háborgatni.⁶⁸ A kitéltet azonban Péchi csupán úgy fogadta el, ha Tordai István ígéretet tesz arra nézve, hogy a kancellár tudta nélkül ottani jószágaiból a továbbiakban semmit sem fog eladni.⁶⁹ 1620 áprilisában, Semjén Gergely sárdi⁷⁰ (Küküllő vármegye) birtokos átengedett Péchinek egy ottani birtokrészt, egy rétet és egy halastavat, bár kijelentette, hogy akarata ellenére tette, minthogy héjjasfalvai, örökjogon

⁶⁰ Héjasfalva Péchi sárdi birtokával volt határos, és szenterzsébeti lakóhelyéhez is igen közel feküdt. MNL OL F 2. IV. 240–242.

⁶¹ MNL OL F 2. V. p. 137–138.

⁶² Itt jegyezzük meg, hogy gyulaféhevári Tövis utcai háza mellett rendelkezett a város falain belül is egy házzal, amely a majdani kancellár Kovacsóczy István házának szomszédságában állt. MNL OL F 2. F 2. IV. 117.

⁶³ 1615. június 4. MNL OL F 2. I. 280. A nyomott árú vásár létrejöttében bizonyára közrejátszott a tizenöt éves háborúban elpusztult Gyulaféhevár romos állapota, amelyet csupán 1614-től kezdve kezdtek hathatós fejedelmi támogatással újjáépíteni. Lásd erre Kovács András: Az építkező Bethlen Gábor és székvárosa. In: *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Kovács András–Sipos Gábor–Tonk Sándor. EME, Kvár 1996. 276–294., Gálfi Emőke: Két fehérvári főbíró a Bethlen-korszakban: Debreceni Szabó János és Szatmári Szigjyártó János. In: *Ünnepi kötet*. 185–197.

⁶⁴ 1618. április 27. MNL OL F 2. V. p. 196–198.

⁶⁵ Mint láttuk, 1617 júniusában. ErdKirKv Dvd XII. 2–2b.

⁶⁶ 1612–1617 között. ErdKápJkv VIII. 2. 383. sz.; MNL OL F 2. IV. 208–209, 236–237, és 260–263.

⁶⁷ 1615. szeptember 5. MNL OL F 2. IV. 203.

⁶⁸ 1618. május 7. MNL OL F 2. III. 60–61.

⁶⁹ 1618. augusztus 23. MNL OL F 2. III. 16.

⁷⁰ A Küküllő vármegyei Sárdon már a kezdet kezdetén rendelkezett részbirtokkal, amelyet Eösi Andrásról örökölt.

őt illető birtokrészét Péchi csak abban az esetben engedte ki a kezéből, ha Semjén átadta neki a mondott sárdi jószágokat.⁷¹

A felsorolt példákban szereplő, a korban nem szokványos kitételek a kényszer hatására született „adományokról” szóló oklevelekben nem csupán azt mutatják, hogy a sarokba szorított korábbi tulajdonosok miként próbálták elejét venni Péchi birtokszerzéseinek, hanem azt is, hogy e feltételek bizonyára azért születtek, mert az erőszakos birtokfoglalások és hatalmaskodások már korábban is megtörténtek. Természetesen „egyszerű” hatalmaskodásra is találunk példát. 1616. május 1-jén Ravaszdi András és István amiatt tiltakoztak, hogy Péchi hatalmasul elfoglalta kövel kerített gyulafehérvári kertjüket az elmúlt évben.⁷²

Péchi módszereire nézve azonban a legtöbb adatot Csehi Andrással való konfliktusa szolgáltatja, amely Bátos egész birtokáért alakult ki köztük. Csehi András bizonyára a Borsod megyei Csehi településről származott, 1618-ban kelt végrendeletében ugyanis itteni rész birtokáról, más Borsod vármegyei jószágokkal együtt, mint ősi birtokáról végrendelkezett.⁷³ Báthory Gábor asztalnokmestere volt 1610-ben,⁷⁴ majd a fejedelem halála után Bethlen Gábor familiárisa lett. Minden jel szerint gyermektelen volt, testamentumában ugyanis mindenét távol élő hűgára,⁷⁵ Czecei János feleségére, Hegyesi Annára és öccseire, Füleken lakó Béli Pálra, sárdi Deli Farkasra, valamint rokonára, Kamuthi Farkasra hagyta. Ugyancsak végrendeletében Erdélyben szerzett birtokai közül az 5000 forinton neki inscribált Bátos egész birtokát (Kolozs vármegye) fele-fele részben Kamuthi Farkasnak és Deli Farkasnak rendelte, de kikötötte, hogy ha a kincstár azt visszaváltaná, akkor az összegből utóbbi két rokona egyenlő részben osztozzon 4000 forinton, 1000 forintot pedig hűgának, Hegyesi Annának adjanak. A birtokot Báthory Gábor adományából bírta, mint láttuk, inscriptio címén, de erről szóló oklevelei elvesztek, ezért azt és a hozzá tartozó Gledény prédiomot Bethlen Gábor 1614. március 11-én Csehi érdemeire való tekintettel újólag neki, Dely Farkasnak és Béli Pálnak kötötte le 5000 forintért.⁷⁶

1618. december 6-án⁷⁷ tett végrendelete után a betegeskedő Csehi azonban nem halt meg, ugyanis a következő év július 26-án éppen Bátos birtoka okán jelent meg a káptalan előtt, és tette azt az igen furcsa bevallást, hogy a birtokot, amelyet neki 5000 forintért kötött le Báthory Gábor, Péchi Simon sürgető kérésére⁷⁸ átengedte a kancellárnak 4000 forintért.⁷⁹ A bevallás után öt nappal (július 31.) pedig ugyancsak a hiteleshely előtt kijelentette, hogy a Bátosért járó

⁷¹ 1620. április 14. MNL OL F 2. III. 243–245.

⁷² MNL OL F 2. IV. 228.

⁷³ Mellette kisbátori, molnosbéli, arlói és szücsi rész birtokai voltak Borsod vármegyében. MNL OL F 2. III. 113–118. Kiadva: *Erdélyi testamentumok III. Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei (1600–1660)*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította Tüdös S. Kinga. Marosvásárhely 2008. (a továbbiakban: *Erdélyi testamentumok III.*) 22. sz.

⁷⁴ „az mi hívünket és főasztalnokunkat”. Jeney-Tóth Annamária: „... *Urunk udvarnépe*” (Speculum Historiae Debreceniense 11.) Debrecen 2012. (a továbbiakban Jeney Tóth: „... *Urunk udvarnépe*”) 54.

⁷⁵ A Kassa közelében fekvő, Sáros vármegyei Szokoly/Abaújszakályon lakott, leányának, Czecei Dorottyának a lakodalmát is ott tartották 1629. február 26-án. *Keresztvitzől sirkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700)*. I. Közzéteszik Hanák Béla–Szabó András Péter. Bp. 2021. 743–744.

⁷⁶ ErdKirKv Dvd X. 141–142.

⁷⁷ A kiadott változatban tévesen 1618. augusztus 13-ra keltezve, 1618. december 6. helyett. *Erdélyi testamentumok III.* 22. sz.

⁷⁸ „frequenti assidueque eiusdem domini cancellarii petitione sollicitationeque”.

⁷⁹ 1619. július 26. MNL OL F 2. III. 164–165.

zálogösszegeből elenged 1000 forintot, a fennmaradó részt pedig a kancellár Jankó Boldizsár nevű szervitorától átvette.⁸⁰

Az ügy részleteire egy 1619. augusztus 10-én kelt oklevél derít fényt. Ebben Csehi András előadta, hogy az elmúlt napokban, miközben halálos betegségben ágyában feküdt,⁸¹ azok, akik reményeiket mások halálába helyezik,⁸² köztük Péchi Simon Bátos egészbirtokát és Gledény prédiomot 1619. június 2-án a tudta nélkül, és anélkül, hogy az ország törvényei értelmében intette volna 5000 Ft átvételéről,⁸³ két nagyobb kancelláriai írnok, úgymint Sárosy György és Nadudvari Tamás segítségével a maga számára iktattatta királyi jogon. Erről Csehi tudomást szerezvén, 1619. június 8-án a nevezett írnokok előtt az iktatásnak ellentmondott, és a fejedelemszony udvarmestere, Egri György, Kamuthi Farkas szervitora, Sajgó István és saját szervitora, Tóth János által kérte, hogy az iktatásról készült jelentést a tizenötödik napon, azaz június 16-án adják ki neki, amelyet az írnokok nem akartak megtenni, és emiatt előttük és a fehérvári káptalanban június 16-án tiltakozott. Míthogy azonban a kancellár a nevezett birtokot mindinkább kisajátította magának, az ő sürgető kérésére Csehi András arra kényszerült, hogy egyezséget kössön vele, mivel azonban akarata ellenére kötötte, 1619. július 19-én a kancellár elküldte Sárdra⁸⁴ (Fehér vármegye) Bölöny Gáspár titkárt. A titkár előadta, hogy a kancellár meg akarja kérni őt, hogy azt az egyezséget, amelyet szentdemeteri id. Balassi Ferenc, és szövérdi Gáspár János előtt a tegnapi napon akarata ellenére kötött, ne bontsa fel, és vegye figyelembe a kancellár munkáját és fáradozását, továbbá az ítélőmester ráfordított költségét, az összeget pedig, amellyel neki adós a kancellár, öt vagy hat napon belül ki fogja fizetni. A tiltakozó azt felelte, hogy a nevezett fogott bírák előtt megkötött egyezséghez alkalmazkodni fog, de tiltakozni fog, ha azt a kancellár bármelyik pontján meg fogja sérteni. Bölöny Gáspár erre azt válaszolta, hogy a fejedelem azt kívánja általa tudatni, és arra utasítja, hogy Bátos birtokát adja át a kancellárnak. Erre Csehi azt felelte, hogy már megbocsásson neki a fejedelem, akinek legalázatosabb szolgája, de Bátos birtokát nem akarja önként kiengedi a kezéből, a kancellárral kötött egyezséglevéltől sem fog eltekinteni, hanem ahhoz fogja tartani magát. Ha azonban a majorságokban levő javak begyűjtésében a kancellár őt háborgatni merészeli, akkor rágalmazás büntetén fog maradni, és Bátos birtokát el fogja veszíteni.⁸⁵ E válasz után Csehi András még ugyanazon a napon (1619. július 19.) a requisitorok előtt tiltakozott a történetek miatt. A kancellár ugyanis a majorságokban levő javak beszedését illetően nem tartotta magát a fent nevezett egyezséghez, hanem azokat erővel a maga számára gyűjtette be. Végül Péchi semmibe véve az általa okozott jogtalanságot, 1619. július 21-én a tudta nélkül és a megfelelő összeg kifizetése előtt elküldte Bátosra szervitorát, Garázda Istvánt a levelével, és azzal a bátosiaknak szóló szóbeli üzenettel, hogy Bátos immár az övé,⁸⁶ mert az összeget, amellyel Csehi Andrásnak tartozott, kifizette. A helyszínen azonban Csehi

⁸⁰ 1619. július 31. MNL OL F 2. V. 302–303.

⁸¹ „ipsomet in lethali aegritudinis lecto decumbenti”.

⁸² „in morte alterius spem locando”. Utalás itt id. Cato híres disztichonjára: „In morte alterius spem tu tibi ponere noli”. *Dictae Catonis*. Edidit. Geyza Némethy. Bp. 1895. I. 19. sz.

⁸³ Ti. szokás szerint felszólították a jogügyletben szereplő másik felet (itt Csehi András), hogy a zálogösszeget vegye át.

⁸⁴ Itt lakott Csehi András.

⁸⁵ A hivatkozott egyezségben vélhetőleg kikötötték, hogy Csehi András a bátosi majorságból begyűjtheti az évi termést, amelyet, ha Péchi megakadályozna, rágalmazás büntetén marasztalják el.

⁸⁶ „iam in rationem domini cancellarii ista possessio Bathos existit”.

szervitora, Nagy István megbízott officialis azt válaszolta, hogy neki ott semmi keresnivalója, és nem fogad el semmilyen rendelkezést a Csehi által saját kezűleg írt levél bemutatása nélkül. Erre Garázda azzal vágott vissza, hogy inkább Nagy Istvánnak kellene onnan elmennie. Végül a bátosi jobbágyságot Nagy István eltiltotta attól, hogy idő előtt a kancellárra hallgassanak Csehi András írásos beleegyezése nélkül. Mégis a tiltás után a bátosiakat erővel a kancellár hűségére kényszerítették, amely erőszakosságot az összeg kifizetésének határidejéig kilenc napon keresztül gyakorolva, Bátost és Gledény prédiomot a kancellár törvénytelenül elfoglalta. A történetek után a 4000 forintnyi összeget akarata ellenére átvette, azonban a requisitorok előtt emiatt tiltakozott és tiltotta a fejedelmet a mondott jószágok eladományozásától és inscribálásától, Péchi Simont és feleségét, Kornis Juditot azok megtartásától és haszonélvezetétől, a hiteleshelyeket és a nagyobbik kancellária írnokait az ügyre vonatkozó oklevelek kibocsátásától.⁸⁷

Látható, hogy Péchi hatalma tetőpontján már a „a törvényesség látszatának betartására”⁸⁸ sem igen ügyelt, s tetteit talán inkább utóórával, Kovacsóczy Istvánnal kellene összehasonlítani, ha rendelkezniék erre elegendő adattal. Arra azonban tudunk példát, hogy Bethlen Gábor majdani kancellárjának apja, Kovacsóczy Farkas, amikor 1588-ban elnyerte Drombár egészbirtokát (amelyet, mint láttuk, később Péchi is magáénak tudott), csak bizonyos feltételek teljesítése után juthatott annak birtokába. A székváros közvetlen közelében, a Maros túlsópartján fekvő értékes birtokra annak jogos tulajdonosa, Grujó István halála után a kancelláron kívül más befolyásos személyek is szemet vetettek. Drombár végül némiképp várható módon Kovacsóczy Farkas kezére jutott, azonban a birtokbavételhez meg kellett várnia az ott élő özvegy Grujó Pétené halálát, és leányának férjhezmenetelét, amelyet a kancellár meg is tett.⁸⁹

Visszatérve Csehi András személyéhez, a fentiekből kitetszik, hogy Bátos birtokát áron alul, ráfizetéssel kellett kiengednie a kezéből. Vigasztaló lehetett, hogy beteges volta ellenére a halál karmai közül többször is megszabadult udvarnok megérhette Péchi bukását. 1622 végén ifjúkorától teljesített hűséges szolgálatai jutalmául Bethlen Gábor jóváhagyását adta egy Sárd mezővárosi (Fehér vármegye) nemesi telek és udvarház vásárlásához, és a benne rejlő királyi jogát is Csehinek adományozta, továbbá neki inscribálta 600 magyar forintért Bucsesd (Zaránd vármegye) egészbirtokát.⁹⁰ Utolsó adatunk 1623-ból származik róla.⁹¹

Péchi Simon birtokszerzéseit és birtokállományát a fentiekben nagy valószínűséggel nem sikerült a maga teljességében bemutatni, azonban a jelentősebbeket, jószágai fekvésének köszönhetően, amelyek a gyulafehérvári káptalan vonzáskörzetében fekvettek, bizonyára igen. Az általunk felsorolt birtokok száma (egy prédiom, egész- és részbirtokok) 67, amely közel áll a Kemény Zsigmond által többször is emlegetett hetvenes számhoz, s nem tartjuk kizártnak, hogy a rendelkezésére álló forrásokban szerepelt ez az általánosító kerek szám.⁹² Birtokainak száma alapján elmondható, hogy nem csupán viselt tisztségeit, hanem vagyonát tekintve is az ország második embere volt a fejedelem után. Ily módon Kemény János szavait igen helytállóan találjuk, aki Péchi bukását nem csupán a már felsorolt tárgyszerű okokkal magyarázta, hanem a saját erejéből „nagyra ment” ember önhiúságával és göggyével is: „De az fejedelem mellett

⁸⁷ MNL OL F 2. IV. 319–324.

⁸⁸ Dán: *Az erdélyi szombatosok* 179.

⁸⁹ Gálfi: *Gyulafehérvár és uradalma* 127–128.

⁹⁰ 1622. december 13. és december 21. ErdKirKv Dvd XIII. 30–30b.

⁹¹ Jeney Tóth: „... *Urunk udvarnépe*” 61. (296. jegyz.)

⁹² Kemény Zsigmond történeti forrásairól lásd Balázs: *Forráskezelés és esztétikum* 319, 328, 333, 341–343.

igen veszedelmes és sok törvéntelenségekre ingerlő, tanácsló ember volt, az ő inventiója volt az honesta custodia, kiben maga nyaka szakadott azután, mert az fejedelem gratiájával abutálván, annyéra felfuvalkodott volt, hogy az fejedelmet is már contemnálni kezdvén, és minden előmenetelit magának tulajdonítván (...).⁹³

Péchi Simon 1621 nyarán bekövetkezett bukása után még viszonylag hosszú ideig élt és tevékenykedett, immár az erdélyi politikai élettől távol. Sokoldalú tehetségének köszönhetően a protestáns radikális áramlatok szombatos ágának lett a vezéralakja, munkáin keresztül az ideológusa is. Ehhez köthető irodalmi tevékenységéből származó alkotásai máig a 17. század egyik legérdekesebb és legsokoldalúbb személyiségének mutatják. Alakját, tevékenységét, a szakirodalomnak köszönhetően, többé-kevésbé ismerjük,⁹⁴ írásunk ehhez szolgál adalékkal.

Additions to the Biography of Chancellor Simon Péchi (1614-1621)

Keywords: biography, Transylvanian Principality, chancellor, estates

The study focuses on Simon Péchi, the fallen chancellor of Prince Gábor Bethlen. Although Péchi is a well-known figure in the history of Transylvania thanks to different historical and literary works, the study is justified by the newly discovered data on his person. This information tells us not only about the acquisition of his estates, but also about the methods by which he acquired them. In addition, the inclusion of new data has helped to clarify the misconceptions surrounding Péchi's person.

⁹³ Kemény: *Önéletírás* 408.

⁹⁴ Erre nézve újabban Újlaki-Nagy Réka: *Péchi Simon Talmud-fordításai*. Megjelenés előtt.